

Hai Bà Trống trong thơ văn

Tác Giả: Viên Linh

Thứ Năm, 16 Tháng 2 Năm 2012 22:56

Bà Trống quê ở Châu Phong

Giống người tham bèo thù chàng chàng quen

Chăm em người mẹ tôi nguy hiểm

Phút cần người thay quyển truyện quân

I. Đó là một đoan thơ thêu dệt nên một vẻ đẹp hai vẻ đẹp anh thơ năm 40 đã chiêu mộ binh mã nên dĩ đánh đuổi thái thú Tô Đĩnh về Tô u, xong là Trống Vọng, giành quyền tể cho đất nước, trở về đất nước ba năm, 40-43 sau Tây lịch.

Từ đó cho đến ngày nay, gần hai ngàn năm sau, dân ta vẫn lấy ngày tháng 6 Tháng Hai làm ngày giỗ Hai Bà. Trong một lịch sử dài như thế, chính sự viết về Hai Bà được truyền lại và ghi chép có như thế nào? Thơ văn dân gian thì nhiều, song chính sử, chính văn, e rằng chép được bao nhiêu. Còn đến thơ Hai Bà thì ở đâu cũng có; nhà văn Trần Đĩnh Sĩ đi du lịch Quảng Đông có kể lại với người viết bài này, ông đã thấy Thành Phiên Ngung còn chép ghi trên cửa ngõ, và ông được biết có một nhũ nữ đến miếu thờ Hai Bà Trống ở vùng phía Nam Quảng Đông [khiến người ta nghĩ lãnh thổ Lĩnh Nam xưa kia rất sâu trong đất Tô u ngày nay]. Ngoài Bắc - theo nhà văn sử gia Hoa Bằng Hoàng Thúc Trâm (1907-1977) - hai người thơ chính một là đến thơ Đĩnh Nhân ở Hà Nội (hồi 1952 đến được dùng làm truyện học, nên người viết bài này học tập như học), và một là Miếu Hát, có tấm hoành phi viết bốn chữ “Lộc Hùng Chính Thơ” ở gian giữa nhà bái đường.

Hoa Bằng viết: “Khác với Đĩnh Nhân thơ thẩn tản mạn, Miếu Hát này thơ Long bài.” Ông còn chê sách “Khâm định Việt sử thông giám cương mục” đã không coi là có một Triều đình Trống Vọng, trong khi Trống Trác là con gái Lộc Hùng, được giết ở Bắc Phụng, đã làm lộ tể cáo Trống đất, xong Vọng, là một nữ anh hùng, thơ đô ở Mê Linh. Ở đến Đĩnh Nhân còn chép ngay voi của Trống Trác, còn Miếu Hát ở làng Hát Môn được xây từ “sau thời Mã Viện về Tô u.” Lịch sử Hai Bà ở Hát Môn như Sơn Tây ngày nay diễn ra trong nhũ nữ ngày: 4 Tháng Chính là húy nhũ nữ, 24 Tháng Chạp là lễ mỗ c-d (tấm gương) ở sông Hát, ngày 5 và 6 Tháng Hai là tiệc thánh (Tết chí Tri Tân, 1941).

Hai Bà Trưng trong thơ văn

Tác Giả: Viên Linh

Thứ Năm, 16 Tháng 2 Năm 2012 22:56

Nếu u k theo biên niên, ta có văn t v Hai Bà các sách nh sau:

-Th k XIV, trong Lĩnh Nam Chích Quái của Tr n Th Pháp, m t tác gi th i Tr n.

-Th k XV, qua Đ i Vi t S Ký toàn th do Ngô Sĩ Liên soạn d i tri u Lê Thánh tông, soạn xong năm 1479. Sau đó là nh ng b sung, nh ng th văn c m v nh c a danh sĩ t đ i này qua đ i khác.

Trong m t nghiên c u đã đ c công b tr c đ i chúng cách đây vài năm, Giáo s Ti n sĩ Lê Minh Thát vi t rõ tr c các cu n kia, Vi t Nam còn m t cu n s mà ngay c s gia Ngô Sĩ Liên cũng không bi t, đó là cu n Đ i Vi t S L c. Ông gi i thích khi gi c Minh khi v vét m i sách v , bia đá, b n g có ch mang v T u, đã mang theo cu n này, cu i cùng năm 1776 nó l t vào tay vua Càn Long nhà Thanh, và đ c chép ra, nh ng b đ m t ch trong nhan đ , ch còn là “Vi t S L c.” Đó là m t b S Vi t vi t vào đ i Tr n mà ng i Vi t đ ng th i không bi t, mãi vài th k sau m i bi t đ n tên nó. Tác gi là ng i có văn phong linh ho t, và tinh th n r ng m . Song song v i nó là cu n Thi n Uy n T p Anh, c hai vi t t ng đ ng v nhi u s ki n, và ông Lê Minh Thát cho bi t: Lĩnh Nam Chích Quái đã vi t d a r t nhi u vào Thi n Uy n T p Anh, cũng là m t cu n sách của ng i đ i Tr n, không nh ng th , Thi n Uy n T p Anh đ c soạn vào năm 1337.

V y văn t ch nghĩa vi t v Hai Bà còn ghi l i đ c, có th nói tóm t t là có t th k XIV đ n nay. (Tr c đó h n cũng đã có nhi u, ch ng l m t tri u đ i nhà Lý v i m t nên văn hóa văn ch ng r c r h n 200 năm, t th k th XI, không có l y d m bài th v Hai Bà?) Sau đây là nh ng trích đ n đáng tin đ chúng ta có m t “chân dung và ti u s s l c” g n v i s th t nh t v hai v n anh hùng dân t c.

Lĩnh Nam Chích Quái - tác ph m th i Tr n, tr c 1407. Xét qu c s thì Hai Bà Trưng h L c, ng i ch tên Tr c, ng i em tên Nh , ng i làng Mê Linh châu Phong, con gái L c t ng châu Giao, là v Thi Sách châu Diên. Bà ng i hùng dũng, qu quy t. Khi th s châu Giao là Tô Đ nh tham tàn, l i gi t ch ng bà, bà cùng v i em gái c binh n i d y đánh đ i quân T u. Đ c dân quân các qu n C u Châ, n Nh t Nam, H p Ph n i lên h ng ng , Hai Bà bình đ nh đ c 65 thành ở Lĩnh Nam. Trưng Tr c t l p làm vua, x ng là Trưng Vương, đóng đô ở châu Diên. Tô Đ nh ch y ra Nam H i, vua Vũ Đ nhà Hán đ c tin, cách ch c y, r i sai hai t ng là Mã Vi n, L u Long đem đ i quân sang đánh Lĩnh Nam. Chi n tr n di n ra ở L ng S n, kéo dài h n m t năm.

Hai Bà Trưng trong thơ văn

Tác Giả: Viên Linh

Thứ Năm, 16 Tháng 2 Năm 2012 22:56

Thủy yểu thê, Hai Bà lui quân vớt bèo vớt Cơm Khê, cuội cùng bèo trôi, quân binh tan tác, Hai Bà nhẩy xuống Lăng Bức trời trảm, thân xác trôi về sông Hát. Dân trong vùng thơ thẩn ngơ ngẩn u thê. Hai bà rớt hiên linh, dân chúng nguy hiểm cầu cứu cầu cứu cầu phù trợ. Thiên vua Anh Tông nhà Lý trong giấc mộng huyền, vua truy tôn Uy Trưng thiếp hiền hiền cầu cứu cứu, chôn trong mồ t ngày mồ a xuống chan hòa. Vua nắm ngọc mở thủy hai ngọc trai đàn bà đơm mũ lá, áo xanh, đai đỏ, cỡi ngựa sắt bay trong mây. Vua hỏi thì hai thê nhân trả lời: “Chúng ta là chị em họ Trưng, phụng mệnh Trời làm mây a đây.” Vua nài xin mồ a tiếp thêm thì thê nhân nắm tay bèo trôi. Trưng dấy nhà vua ra khỏi lồng p đôn thê, sắc phong hai bà làm Trinh Linh Nữ Trưng phu nhân.” (Truyện 30, Trinh Linh Nữ Trưng Phu Nhân, dựa theo bản dịch của Lê Hữu Mục).

II. Hịch Trưng Quê Âm thi tập

Văn Hai Bà Trưng

*Giúp dân dẹp loạn trừ thù mình,
Chị em cùng em kết nghĩa binh.
Tô Địch bay hốt vang trời, n,
Linh Nam mở cõi vùng trăm thành.
Mũi dầy bèo vớt gia đình, n,
Đã đơm hoa quan xuống phúc lành.
Còn non nước còn non còn mở u mở o,
Nữ trung đội nữ đội ng tài danh.*

Hịch Trưng Quê Âm thi tập do vua Lê Thánh Tông sai soạn vào thế kỷ XV. Niên hiệu của Hịch Trưng của Thánh Tông bao gồm khoảng thế kỷ gian 1470-1497, thế trong tập này do nhiều người làm, không ghi tên người bài, nên không phân biệt được bài nào là của ai. Có nhiều bài xướng hịch chung một chủ đề, chia làm 5 môn loại, gồm 283 bài chủ yếu: Thiên địa môn, Nhân đạo môn, Phong cảnh môn, Phạm vi môn và Nhân tâm. Các tác giả phần lớn là học viên Tao Đàn của Lê Thánh Tông, và thêm nhiều người khác, do đó nội dung thu thập chênh lệch, thi ngữ khác biệt, tuy nhiên giá trị của Hịch Trưng Quê Âm (thể Nôm) là thể lòng yêu nước, lòng tự hào của kẻ sĩ đang sống trong một thế giới tẻ nhạt (vua đưa đi đàng quân đô hộ nhà Minh ra khơi giang sơn), rõ ràng hịch này là tập thể làm bằng tiếng mẹ đẻ.

III. Đội Nam Quê Sơn diên ca. Truyện lịch sử nước Địch Nam viết bằng văn vần. Sách do nhiều

Hai Bà Trưng trong thơ văn

Tác Giả: Viên Linh

Thứ Năm, 16 Tháng 2 Năm 2012 22:56

---

ngái soạn kó lßch sß tß Hß Hßng Bßng tßi Mßc Đßng Dung, sau Lê Ngô Cát ngái Hà Đông soạn lßi, và vißt thêm đßn Lê Chiêu Thßng, dài 3774 câu lßc bát. Sau Phßm Đßnh Toái soạn lßi nữa, rút xußng còn 2054 câu, và in ra năm 1871. Bßn câu đßu cßa đßng nßi vß Hai Bà đã đßc in ß đßu bài. Trong thß kß XX có nhißu tác giß làm thß vß Hai Bà, nhß Đßng Bá Trßc, Hoàng Cao Khßi,... Kß ra nhß thß là quá ít; quý bßn đßc nào bißt thêm, xin chß giß cho. Đa tß.

Sách báo tham khßo đß vißt bài này:

1. Đßi Nam Qußc Sß dißn ca, Hoàng Xuân Hßn tßa và bản, trßn bß, NXB Trßng Thi, Sài Gòn, 1956.
2. Dßng hßng Mißu Hßt, Hoa Bßng Hoàng Thúc Trßm, Tri Tân, 1941.
3. Thißn Uyßn tßp Anh, Lê Mßnh Thßt, NXB Phßt hßc Vißt Nam, TP HCM, 1999.
4. Lßnh Nam Chßch Qußai, Trßn Thß Pháp, Lê Hßu Mßc dßch, NXB Trßm Vißt, Hoa Kß, 1982.
5. Tß đßißn Văn hßc bß mßi, Đß Đßc Hißu chß biên, NXB Thß Gißi, 2003.